

Kırgızistan'da Yerel Yönetimlerin Vergilendirmedeki Özerkliği

Autonomy of Local Governments in Taxation in Kyrgyzstan

Asst. Prof. Dr. Dastan Aseinov (Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan)

Abstract

The authority for taxation might be delegated to the local governments to expand their financial autonomy through increasing their revenue. This study aims to assess the financial autonomy of local governments in Kyrgyzstan in terms of tax revenues.

The taxing power of local governments examined using local budget data for period of 2007-2017. We use variables as reflecting the level of taxing power. Variables measured as ratio of total local government tax revenue, different types of taxes revenue to the total revenue or to the total tax revenues. This study also looks at the legal framework for delegating taxation powers to local authorities.

The results show that financial autonomy of local governments in terms of taxation is low. Local governments in Kyrgyzstan largely depends on transfers from the central government budget. According to the legal framework, the tax powers of local administrations is within narrow limits. Since increasing the financial autonomy through expanding the taxing power of local governments poses problems this needs to be solved, like a narrow tax base and inefficient tax administration in the regions. Thus, it can be argued that it is too early to transfer taxation power to local governments.

1 Giriş

Geçiş süreci esnasında kırsal bölgede Sovyet döneminden kalan iktisadi kapasitenin yıpranmış ve yıkılmış olması önemli iktisadi ve sosyal sorunlara yol açmıştır (Abazov, 1999; Scricciu & Stringer, 2008; Kasenov, 2017). Günümüzde de bu ülkelerde bölgelerarası iktisadi ve sosyal farklılıkların ortadan kaldırılması, şehirleşme, iç ve dış göç sayısındaki artışlar gibi sorunlar gündeme gelmiş durumdadır. Bu sorunların çözümü yolunda yerel yönetimlerin rolü artmaktadır. Yerel yönetimlerce bu önemli görevlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi iktisadi ve mali kaynakları gerektirmektedir. Bu tür kaynaklarının bir kısmını merkezi hükümet sağlayabilmektedir. Diğer kısmı da, mevzuat çerçevesinde kendilerine sağlanan siyasi, idari ve mali özerklik çerçevesinde yerel yönetimlerce borçlanma, vergi ve benzeri mali araçlar yardımıyla temin edilir.

Mali özerklik harcama, gelir oluşturma ve borçlanma kapsamında değerlendirilebilir. Bunlardan gelir açısından mali özerklik de esas olarak yerel yönetimlerin vergilendirmedeki özerkliği ile bağlantılıdır. Vergilendirme yetkisine sahip olan devlet, bu yetkisini uygun göreceği sınırlar ölçüsünde, yerel yönetimlere devredebilir. Yerel yönetimlerin mali özerklikleri ise, devlet tarafından kendilerine devredilen vergilendirme yetkisinin genişliği ile ölçülebilir (Çımat, 1996:62).

Çoğu ülkelerdeki uygulamalarda merkezi yönetimler mali kaynaklar yönünden yerel yönetimler karşısında önemli bir gücü elinde bulundurmaktadır. Bu şartlarda yerel yönetimler kaynak sıkıntısı ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Ulusoy ve Akdemir, 2009: 260). Diğer taraftan, yerel yönetimler üzerinde merkezi otoritenin ve ulusal mali birliğin korunması ile ülkede makroekonomik istikrarın sağlanması da önemlidir. Bunun yanı sıra, yerel yönetimlerin vergilendirme yetkilerinin genişletilmesi durumunda yerel yönetimlere kamu hizmetinin sunumu görevinin de aktarılması söz konusudur. Dolayısıyla, vergilendirme alanında merkezi ve yerel yönetimler arası ilişkilerin ülke ve bölgelerin özelliklerine göre optimum şekilde belirlenmesi ve sağlanması doğru görülmektedir. Fakat, söz konusu optimum paylaşım şeklinin belirlenmesi ile ilgili yazındaki bilimsel tartışmalar devam etmektedir.

Üniter devletlerin biri olan Kırgızistan'da yerel yönetimlerin merkezi yönetimle ilişkileri mali özerklik açısından önem arz etmektedir. Coğrafi ve idari olarak büyük olmayan ülke olması yerel yönetimlere tanınması gereken özerkliğin genişliği tartışılan bir konudur. 2018 ve 2019 yıllarının Kırgızistan Cumhurbaşkanı tarafından bölgeleri kalkındırma yılı olarak ilan edilmesi bu konuyu gündeme getirmiştir.

2009 yılında yeni Vergi Kanununun yürürlüğe girmesi ile yerel vergilerin sayısının 8'den 2'ye azalmıştır. Yerel yönetimler vergi tahsilatını ve denetimini geliştirerek özgelirlerini arttırabilme yetkilerinin ve bu iki verginin matrahının ve oranlarının büyük ölçüde sınırlı kalması bölgelerin gelişmesinde sorunlar yaratmaktadır. Bu tür sorunların yıllardır çözüme ulaşılmamış olması bu konunun güncelliğini göstermektedir. Yerel yönetimlerin mali özerkliğin düzeyi gelir, harcama ve borçlanma bağlamında değerlendirilebilir. Bu çalışmada vergilendirme yetkileri açısından Kırgızistan'daki yerel yönetimlerin mali özerkliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda vergilendirme yetkilerinin sınırlarını belirleyen hukuki çerçeve esas alınarak yerel yönetimlerin mali özerkliği analiz edilmiştir. Ayrıca, yerel yönetimlerin bütçe gelirlerinin sayısal göstergeleri incelenmiştir. Bu kapsamda bütçe istatistiki verileri kullanılarak oluşturulan bazı değişkenler yardımıyla yerel yönetimlerin vergilendirme yetkileri değerlendirilmiştir. Bu çalışma Kırgızistan'da yerel yönetimlere devredilmiş görevleri

yerine getirebilmelerinde vergilendirme yetkilerinin ne olduğunun tespit edilmesini amaçlayan bir betimleyici araştırma olarak nitelendirilebilir.

Çalışmanın ilk kısımlarında mali özerklik ve yerel yönetimlerin vergilendirme yetkileri kavramlarının açıklanması ile birlikte önceki çalışmaların sonuçları incelenecektir. Sonraki kısmında araştırma yöntemi ve modeli açıklanacaktır. İzleyen bölümlerde yerel yönetimlerin vergilendirme yetkileri hukuki çerçeve ve istatistiki verilere temelinde ele alınacaktır.

2 Kavramsal Çerçeve

Yerelleşme kapsamında yerel yönetimlerin mali özerkliğinin genişliği ön plana çıkmaktadır. Harcama ve gelir yönünden yerel yönetimlerin özerkliği ölçüsü, adem-i merkeziyetçi yönetimde verimlilik artışlarını gerçekleştirmek ve makroekonomik istikrarı desteklemek açısından çok önemlidir. Gelir açısından yerel yönetimlerin özerkliği, yerel hizmetlerin finansmanı özgelirleri ile sağlayabilecek ve gelirlerini kontrol edebilecek yetkinin genişliği ile bağlantılıdır. Daha geniş bir gelir özerkliği ise, yerel yönetimlerin en azından vergi oranlarını belirleme ve en az önemli bir vergi kaynağını belirleme yetkisine sahip olması şeklinde tanımlanabilir (Dabla-Norris, 2006:107).

Fakat, uygulamada daha çok mali bütünlük, eşitlik ve disiplinin, ve makroekonomik istikrarın sağlanması ön plana çıkarılarak yerel yönetimlerin mali özerkliği sınırlandırılmaktadır. Bunun nedeni olarak adem-i merkeziyetçiliğin olumsuz neticeleri gösterilmektedir (Bartolini vd., 2016). Prudhomme (1995)'e göre bu tür neticeler, kaynakların etkisiz dağılımı ve kamu mallarının etkisiz üretimine yol açması, yerel ve merkezi yönetimler yürüten maliye politikaları arasındaki çatışmalar sonucunda makro iktisadi politikaların uygulanmasını ve ülke çapında kaynakların yeniden dağıtımını daha zorlaştırması, yerel yönetimlerin idari kapasitesinin zayıf olmasıdır.

Ayrıca, yerel yönetimlerin vergilendirme yetkileri mali federalizm teorisi çerçevesinde de ele alınmaktadır. İlk kez Musgrave (1959)'da önerilen ve daha sonra Tiebout (1961), Tanzi (1995), Ter-Minassian (1997), Oates (1972, 2008) ve başkaları tarafından geliştirilen bu teori gelir ve harcamaların, diğer bir ifade ile yetki ve sorumlulukların farklı düzeydeki kamu yönetimleri arasındaki dağılımını ele almaktadır.

Yönetimlerarası mali ilişkilerin ne şekilde olması gerektiği konusunda bilimsel camiada genel kabul görmüş iddianın olduğunu belirtmek zordur. Çünkü, ülke içindeki bölge, şehir ve köyler arasındaki sosyal, kültürel, siyasi ve iktisadi özellikler ve farklılıklar mali yapılarının da farklı olmasını gerektirmektedir. Yerel özellikleri daha yakından bildiği için yerel yönetimlerin yerel toplulukların refahını artıracak kamu mallarını sunabileceği, daha uygun olan vergilendirme ve harcama, yani maliye politikasını uygulayabileceği savunulmaktadır. Dolayısıyla, mali yerelleşme ve yönetimlerarası mali ilişkiler ülke koşulları, özellikleri ve yapısına göre düzenlenmesi önemlidir (Serteser, 2011:2; Bartolini vd., 2016).

Dolayısıyla, federal ve üniter devletlerde yönetimlerarası mali ilişkilerin kapsamı ve içeriği farklılık gösterdiği belirtilebilir (Flowers, 1988). Yerelleştirme kapsamda yerel yönetimlere özerkliğin tanınması ile vergilendirme yetkisinin bir kısmının yerel yönetimlere tanınması da söz konusudur. Üniter devletlerde vergi türlerini, vergi oranlarını, vergi tabanını, vergi istisna ve muafiyetleri belirleme yetkileri uygulamada çoğu kez merkezi yönetimin yetki alanları içinde kalmaktadır (Groenendijk, 2011). Bundan dolayı, yerel yönetimlerin gelirlerinin büyük kısmını yönetimlerarası mali transferler veya aynı vergi tabanının yönetimler arasında paylaşılması şeklindeki mali kaynaklar oluşturmaktadır. Uygulamada yerel yönetimlerin özerkliğinin artırılması sonucunda ortaya çıkabilecek bölgeler arasında yatay eşitsizliğin azaltılması için mali transfer kullanılmaktadır. Bu şartlarda vergilendirme yetkisinin dar olmasından dolayı yerel yönetimlerin mali özerkliği sınırlı kalmaktadır.

İdari, siyasi ve mali özerkliğe sahip olan yerel yönetimler aynı zamanda vergilendirme ve hizmet sunumunda sıkı bir rekabet ortamında bulunurlar. Bu rekabet ortamı da yerel yönetimlerin disipline edilmesi ve daha etkin faaliyet göstermesine yol açabilir (Özdemir, 2005:121; Boetti vd. 2012). Çünkü, özerklik aynı zamanda sorumluluk demektir. Dolayısıyla, vergilendirme yetkileri çerçevesinde de yerel yönetimlerin mali özerkliği, kendilerine devredilen görev ve sorumlulukların kapsam ve sınırlarına göre belirlenmesi gerekmektedir.

Yerel düzeyde kamu hizmetlerinin etkin ve kaliteli bir şekilde sunulması için yerel yönetimlerin gelir kaynaklarının kendilerinin hukuki ve siyasi kontrollerinde olmasını gerektirmektedir (Brunori, 2007:2). Bundan dolayı, yerel idari bölgelerin iktisadi, sosyal, teknolojik ve tarihi şartlarına, ve yerel yönetimlerin bu şartlardaki değişimlere uyum sağlayabilmesini ve daha hızlı karar alabilmelerini sağlamak amacıyla vergilendirme yetkisi yerel yönetimlere devredilebilir (İnan ve Ekici, 2010:311).

Yerel düzeyde kamu hizmetlerinin etkin ve kaliteli bir şekilde sunulması için gelir kaynaklarının hukuki ve siyasi kontrolünün yerel yönetimlerin elinde olmasını gerektirmektedir (Brunori, 2007:2). Yerel idari bölgelerin iktisadi, sosyal, teknolojik ve tarihi şartlarına, ve yerel yönetimlerin bu şartlardaki değişimlere hızlı uyum sağlayabilmesini ve daha hızlı karar alabilmelerini sağlamak amacıyla vergilendirme yetkisi yerel yönetimlere devredilebilir (İnan ve Ekici, 2010:311).

Vergilendirme yetkisi, vergi koyma, alma, oranlarını, matrahını belirleme konusunda devletin sahip olduğu hukuki ve fiili gücünü ifade eder. Ayrıca, kamu giderlerini karşılamak üzere ihtiyaç duyulan gelir kaynaklarının oluşturulması amacıyla gerçek ve tüzel kişiler üzerine konulan her çeşit mali yükümlülüğü hukukî cebre dayanarak belirleme yetkilerini de kapsayabilir. Devlet, bu yetkisini uygun göreceği sınırlar ölçüsünde, yerel yönetimlere devredebilir (Yüce, 2004: 929; Zengin, 2014). Bu yetkiyi devletten devralmış yerel yönetimlerin mali özerkliği, devlet tarafından kendilerine devredilen vergilendirme yetkisinin genişliği ile ölçülebilir (Çımat, 1996:62). Yerel yönetimlerin vergilendirme yetkisi, kendi sınırları içinde vergi türlerini, vergi matrahını, oranlarını, vergi indirim ve istisnalarını yasal olarak merkezi yönetimden bağımsız şekilde belirleyebilmede yerel yönetimlere tanınan serbestlik derecesi olarak tanımlanabilir.

İlke olarak, “tam” yerel vergiler, aşağıdaki beş farklı şartı yerine getiren vergi olarak tanımlanabilir: (i) yerel yönetimler vergi koyma ya da koymamaya karar verebilir; (ii) Ayrıca, vergi tabanını hassas şekilde belirleyebilir; (iii) Vergi oranını belirleyebilir; (iv) Vergi yönetimini yapar (vergi tarhiyatı, vergi tahsilatı, denetimi); (v) Topladıkları tüm gelire sahip çıkarlar (Bird, 2010:6). Ancak, yerel vergilerin uygulamasında bu özelliklerin tam olarak sağlanmadığı, ve sadece bir ya da ikisine sahip olduğu görülebilir. Ayrıca, vergilerin bu özelliklere tam sahip olup olmadığına belirlemek zordur.

Yerel yönetimlere devredilen görevlerin yerine getirilmesi için merkezden gelir sağlanması, genellikle vergilerden pay verilmesi, merkezi yönetim yardımları ve bağışlar şeklinde olmuştur (Tavşancı, 2004:2). Birçok ülke uygulamasında, toplanan bazı vergi gelirlerin bir bölümü yerel yönetimlerin bütçelerine tahsil edilmektedir. Yerel idarelere ayrılacak pay oranları merkezi yönetimin takdiri ile belirlenmesi durumu yerel yönetimlerin mali özerkliğinin dar olduğunun bir göstergesidir.

3 Literatür

Literatür incelemesinde daha çok yerel yönetimlerin vergilendirme yetkilerini, vergilendirmedeki özerkliklerini ele alan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Yerel yönetimlerin vergilendirme yetkileri yazında daha çok mali yerelleşme, mali özerklik ve yerel vergiler konuları çerçevesinde incelenmiştir. Bazı çalışmalarda yerel yönetimlerin vergilendirme yetkilerinin yasal düzenlemelerine kısaca değinilmiştir.

İsviçre’de kantonların vergilendirmede önemli özerkliğe sahip olduğu bilinmektedir. Feld vd. (2010) tarafından elde edilen bulgulara göre, vergilendirme yetkisinin kantonlara devredilmesi ile bütçe gelirlerinin artmıştır. Fakat, kantonlar arasında vergi rekabetinin artmasıyla bütçelerinin azaldığı görülmüştür.

Groenendijk (2011)’in çalışmasında Avrupa Birliği ülkelerinde vergilendirme ve harcama açısından yerel yönetimlerin az ölçüdeki mali özerkliğe sahip oldukları belirtilmektedir. Çalışmada dikey mali eşitsizliğe yol açan bu durumun çözümü olarak aynı tabana sahip vergilerin yönetimler arasında paylaşımı önerilmektedir.

Ulusoy ve Akdemir (2009)’in çalışmasında yerel yönetimlerin mali özerkliğinin değerlendirilmesinde yerel yönetimlerin gelir açısından özerkliği OECD ülkelerinde Türkiye ile kıyaslamalı analiz kapsamında yerel yönetimlerin vergilendirmedeki özerkliği değerlendirilmiştir. Türkiye’de yerel yönetimlerin mali özerkliği vergi gelirleri yönünden bu göstergeler kullanılarak diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir (Çetinkaya ve Demirbaş, 2010).

Liberati & Sacchi (2013) daha çok merkezi yönetimden yerel yönetimlere verilen (hibeler, yardımlar, bağışlar şeklindeki mali transferlerin kamu harcamaları üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu, ve vergi özerkliğindeki artışların kamu harcamalarını azalttığını destekleyen bulgular elde etmişlerdir.

Bartolini vd. (2016) 1995-2011 dönemi 30 OECD ülkesinde mali yerelleşme ve bölgesel farklılıkları araştırmışlardır. Çalışmadaki ampirik sonuçlar yerel yönetimlerin harcamaları esas olarak yerel vergiler ile karşılandığı mali yapılarda bölgesel farklılıkların daha az olduğunu ortaya koymuştur.

Blöchliger ve Akgun (2018)’ün çalışmasında küçük OECD ülkelerinde vergilerin yerelleştirilmesi iktisadi büyüme üzerinde harcamaların yerelleştirilmesine göre daha güçlü bir etkiye sahip olduğu raporlanmıştır.

Alibegović vd. (2018)’in çalışmasında Hırvatistan’daki büyük şehirlerin mali özerkliği incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, Hırvatistan’daki büyük şehir yönetimlerinin diğer yerel yönetim birimlerine kıyasla biraz daha yüksek bir mali özerkliğe sahiptir.

Bazı durumlarda hem merkezi hem de yerel yönetimler vergilerin yerelleştirilmesinden kaçınmaktadırlar. Longobardi (2013) İtalya’daki yönetimlerarası mali ilişkilerin reformlarını araştırdığı çalışmasında merkezi yönetiminin seçmenlerin farklı mali sorumlulukları tam olarak ayırt edemeyebileceğinden; yerel yönetimler ise seçmenlere vergi ödetmemeyi tercih ettiklerinden vergilendirme yetkisinin yerelleştirilmesine karşı olduklarını öne sürmektedir.

Kırgızistan’da yerel yönetimlerin potansiyellerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi alanında aktif araştırma merkezlerinin biri olan Kalkınma Politikası Enstitüsü tarafından yapılan araştırmaların (Narusbayeva vd., 2011) önemli kısmını hukukî çerçevenin analizi oluşturmaktadır. Bu çalışmada da Kırgızistan’daki yerel yönetimlerin vergilendirme yetkilerinin sınırlarını belirleyen hukukî çerçeve incelenmiştir.

4 Hukuki Çerçevenin Analizi

Kırgızistan'da yerel yönetimlerin vergilendirme yetkilerini belirleyen yasal düzenlemeler: KC Anayasası (27.06.2010); Bütçe İlkelerinin Temel İlkeleri Hakkında Kanun (11.06.1998, №78), Yerel Yönetimler Hakkında Kanun (15.07.2011, №101), Yerel Eyalet İdareleri Hakkında Kanun (14.07.2011, №96), yerel yönetimlerin mali ve ekonomik temelleri Hakkında Kanun (25.09.2003, №215), Cumhurbaşkanı Kararları, Başbakanlık Kararları, Bakanlık ve diğer kamu kuruluşlarının kararları ve yönetmeliklerden oluşturmaktadır.

Yerel yönetimlerle ilgili anayasal düzenlemeler 27 Haziran 2010 tarihli KC Anayasasının sekizinci bölümünde belirlenmiştir. 111.maddesine göre, yerel yönetimler sistemini: yerel meclisler - yerel yönetim temsilci organlarını (köy meclisi, şehir meclisi, rayon meclisi), ayıl ökmötü (köy hükümeti) ve şehir belediye başkanlıkları, ve Yerel Eyalet İdareleri Hakkında Kanunun 2.maddesine göre rayonlarda yerel eyalet idareleri – yerel yürütme organlarını oluşturur. Rayonların yerel eyalet idareleri yanında oblastlar eyalet idareleri vardır. Yerel eyalet idareleri ilgili sınırlarında yürütme organının taşra birimlerinin faaliyetlerinin koordinasyonu ve bölgenin sosyo-ekonomik geliştirilmesinde yükümlüdür. Kırgızistan'da bu birimlere ait yerel bütçelerin toplam sayısı 524 olup 5 gruba ayrılmaktadır ve sayıları Tablo 1.'de sunulmuştur.

Yerel yürütme organları kendi faaliyetlerinde yerel meclislere karşı sorumludur. Merkezi yönetimden yerel yönetimlere yetkiler, onların yerine getirilmesi için gerekli maddi, mali ve diğer kaynaklarla birlikte yasal çerçeveye göre veya anlaşma ile devredilebilir. Devredilmiş görevlerin yerine getirilmesinde yerel yönetimler merkezi yönetime karşı sorumludur.

Vergilendirme yetkilerinin ölçümünde yazındaki çalışmalarda (Blöchliger ve Kim, 2016; Akai, 2013; Alibegović vd., 2018) kullanılan sınıflandırmalar mevcuttur. OECD tarafından 1995 ve 2002 yıllarında vergi politikaları çalışmaları çerçevesinde yapılan “Eyalet ve Yerel Yönetimlerin Vergilendirme Yetkisi” adlı çalışma kapsamında yerel yönetimlerin vergilendirme yetkilerinin kategorileri belirlenmiştir (OECD, 1999:11; Blöchliger ve Nettley 2015:4). Bu kategorilerin 2006'da yenilenmiş hali de mevcuttur. Bu kategorilerden (a) kategorisinden (e) kategorisine doğru yerel yönetimlerin vergilendirmedeki özerkliği azalmaktadır. Kırgızistan'da da yerel yönetimlerin bütçe gelirleri yerel vergiler, genel devlet vergilerinden pay şeklindeki gelirler ve merkezi yönetimin mali transferlerinden oluşmaktadır. Söz konusu sınıflandırmaya göre Kırgızistan'da yerel yönetimlerin vergilendirmedeki uygulaması ele alınırsa, “b” şikkına dolaylı olarak toprak vergisi; “d.4” şikkına genel devlet vergileri; toprak vergisi dışında yerel vergi olarak adlandırılan vergiler ise “e” şikkına uygunluk sağlamaktadır.

Vergileme yetkisinin merkezi devletle yerel idareler arasındaki bölüşümüne ilişkin kurallar genellikle anayasada belirlenir. Anayasanın 13.maddesine göre, devlet bütçesi, cumhuriyet bütçesi ve yerel bütçelerden oluşur, yerel bütçeler ilgili temsilci organlar (yerel meclisler) tarafından onaylanır, KC'nde tek vergi sistemi var ve vergi koyma yetkisi KC Parlamentosuna aittir.

VK'nun 5.maddesinin, 5.bendine göre, VK'nda belirlenmiş yetkiler sınırında yerel meclisler tarafından onaylanmış yasal düzenlemelerle yerel vergiler yürürlüğe girer. Dolayısıyla yerel yönetimlerin vergi koyma yetkisi VK'da belirlenmiştir. VK'nun 31.maddesinde yerel vergiler, VK'da belirlenmiş ve yerel meclislerin yasaları ile yerel yönetimlerin sınırlarında toplanan vergi türleridir olarak tanımlanmıştır. Aynı maddenin 5.bendine göre yerel vergiler: toprak vergisi (arazi ve arsalardan alınan) ve mülkiyet vergisidir (taşınır ve taşınmaz mülkten alınan). Demek ki, VK'a göre yerel yönetimlerin söz konusu vergiler dışında yeni vergi türlerini koyma yetkisi yoktur. Yerel yönetimlerin vergilendirme yetkisi sadece KC Parlamentosu tarafından onaylanarak VK'nda belirlenmiş vergi türleri ile yetkileri sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla, yerel yönetimi, bağımsız olarak kendi çıkarları ve sorumlulukları altında yerel sorunları çözebilmesi için yerel toplulukların Anayasa ile garanti altına alınmış hakkı ve reel imkanı olarak tanımlayan Anayasanın 110.maddesine alt düzeydeki kanunların aykırı geldiği ifade edilebilir.

VK'nun 47.maddesine göre, vergi daireleri yerel yönetimlere karşı tabi değildir. Vergi İdaresinde Denetleme Kurulu Üyesi Rita Karasartova'ya göre yerel yönetimler ne kadar toprak vergisi tahsil edildiğine dair bilgiyi yasal olarak Vergi Dairesinin ilgili taşra birimlerinden talep etme, alabilme hakkı yoktur (Karasartova, 2011). VK'nun 50.maddesine göre, Vergi Dairesinin ilgili taşra birimlerine yerel yönetimlerden vergilendirme ile ilgili kararları, her türlü bilgileri talep etme hakkı tanınmıştır ve birlikte 131.maddesine göre, yerel yönetimlerin komisyonlarda üyelik yapma ve vergi taşra teşkilatlarına destek göstermede görevlendirilmiştir. Sonuçta yerel yönetimlerin vergi idaresine tek taraflı bağımlılığı söz konusudur. K.C. Vergi Dairesinin Başkanı, bunun nedeni olarak yerel düzeyde vergi yönetimini yapabilecek uzmanların yetersiz olmasını bildirmiştir (Aşırov, 2011).

Vergilerin toplanmasında köy ve şehir yönetimleri, rayon yönetimlerine göre vergi idaresinin karşısında daha zayıf kalmaktadır. Çünkü, rayon idaresi bu süreci etkilemek için yeterli idari yetkiye sahiptir. Vergi idaresinin taşra birimlerinin yöneticilerinin işten alınması ve atanmasında rayon yöneticilerinin (akimlerin) onayı gerekmektedir, aynı zamanda görevden uzaklaştırılmasını gündeme çıkarabilir (Ismailov vd., 2011:8).

Yerel yönetimlerle ilgili sorunların ele alınmasında Kırgızistan 15 Ekim 1985 tarihli Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartlarına odaklanmaktadır. Avrupa'da mali özerkliğin önemi açıkça 1985 Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartında ifade edilmiştir. Şartın 9.maddesinin 3. paragrafına göre en azından yerel yönetimlerin mali

kaynaklarının bir bölümü, tüzük sınırları içinde, oran belirleme yetkisine sahip olan yerel vergi ve harçlardan elde eder. Fakat, bu şartın Kırgızistan'da daha sağlanmadığını yasal düzenlemeler göstermektedir.

Yerel yönetimlerin temsilcilerine ve bütçe uzmanlarına yapılan anket ve görüşmelere katılanların % 61,2'si vergi yönetiminin yerel yönetimlere devredilmesi ile yerel bütçe gelirlerin artacağı, %15,5 yerel düzeydeki uzmanların hazır olmadığından dolayı gelirlerin azalacağı, %15,5 vergi yönetimine harcamaların artacağı görüşüne sahiptir (UNDP, 2013).

5 Sayısal Analiz

Yerel yönetimlerin gelirlerinin bileşimi, özgelirlerini oluşturmada vergi gelirleri, yerel vergi gelirleri ve genel bütçe vergilerinden yerel yönetimlere ayrılan paylar, ve onların yerel yönetimlerin gelirleri, konsolide bütçe gelirleri, GSYİH'ya oranları yerel yönetimlerin mali özerkliğinin değerlendirilmesinde kullanılan göstergelerdir.

Yasaların uygulanması sonucunda vergilendirme yetkisinin gerçekleştirilmesini yansıtan gösterge olarak yerel yönetimlerin vergi gelirlerinin ülke sınırlarında tahsil edilen toplam vergi gelirleri içindeki payı ele alınmıştır. Bununla merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında vergilendirme yetkisinin dağılımını değerlendirme mümkün olacaktır.

5.1 Genel Vergilerin Paylaşım Oranları

Yerel vergi gelirleri ve genel devlet vergilerinden paylar şeklindeki gelirler yerel yönetimlerin vergi gelirleri kapsamına alınmaktadır. Ayrılan pay oranı her sene Cumhuriyet Bütçesi Hakkındaki Kanunda KC Parlamentosu tarafından belirlenmektedir. Genel devlet vergileri, hem merkezi bütçede, hem de yerel bütçede toplanan vergi türleri, yani farklı düzeydeki yönetimler arasında paylaşılan vergilerdir. Bazı vergilerin yönetimler arasında paylaşılması gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde geniş bir uygulama türüdür (Borge, 2013; Alibegović vd., 2018).

Kırgızistan sınırlarında toplanan bu vergilerden yerel yönetimlere bırakılan pay oranları verilmiştir. Kurumların ödeyeceği gelir vergisi (stopaj), zorunlu patent esasında vergi ve satış vergilerinin Bişkek, Oş şehirlerine, il ve rayon düzeyindeki şehirlere, rayon ve köy yönetimlerine bırakılan vergi gelirinin payı gösterilmiştir. Köy bütçelerinde stopaj vergisi toplanmaz, çünkü köy sınırlarındaki mükellefler vergilerini rayon bütçelerine yatırır. Kırgızistan'da yerel bütçelerin toplam sayısı 524 olup 5 gruba ayrılmaktadır. Toprak vergisi, mülkiyet vergisi, gönüllü patent esasında vergi ve tek vergiler %100 yerel yönetimlerin bütçesine tahsil edilir.

5.2 Vergi Gelirleri

Geçmiş yıllardaki yerel yönetimlerin reformları sonucunda mali özerliği sağlayacak yasal mekanizmalar daha oluşturulmadı, ve yerel yönetimlerin vergi gelirlerinin önemli kısmı yerel vergilerden değil, genel devlet vergilerinden ayrılan paylardan oluşmaktadır. 2009 yılında yeni Vergi Kanununun yürürlüğe girmesi ile yerel vergilerin sayısının azalması özgelirleri yetersiz olan yerel yönetimlerin sayısının artmasına sebep olmuştur (Ismailov vd., 2011:9). Bütçeleri daha önemli ölçüde açık veren Batken, Oş ve Calalabad illerindeki 149 köy ve şehir yöneticilerine, yani toplamın %75'ine yapılan araştırma sonucunda köylerin özgelirleri toplam bütçe gelirlerinin sadece %0,02-6'lık payı oluşturduğu tespit edilmiştir. Yerel bütçelerin bu durumu yerel yönetimlerin bağımlılığını göstermekte ve gelecekte yerel yönetimlerin bağımsız olarak yerel sorunları çözebilmeleri, ilke olarak önemli ve çözümü zor olan sorunlardandır (Narusbayeva vd., 2011:57). Bunun ülke çapındaki durumu Tablo 1'de yansıtılmıştır.

Yıl	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Vergi gelirleri	37.1	38.7	41.8	40.9	31.9	32.3	49.1	72.6	69.9	69.8	58.7
Vergi dışı gelirler	11.9	10.9	10.8	8.7	7	6.8	9.9	15.1	15	14	14.3
Sermaye gelirleri	2.7	3.4	1.7	0.9	1.1	0.6	0.6	0.3	0.7	0.5	0.2
Merkezi yönetimden bağışlar	48.4	47	45.7	49.6	60	60.3	40.4	12.1	14.5	15.7	26.9

Tablo 1: Kırgızistan'da Yerel Yönetimlerin Bütçe Gelirlerinin Yapısı (bileşimi), % **Kaynak:** Kırgız Cumhuriyeti Milli İstatistik Komitesi web-sitesi, (erişim tarihi: 12.02.2019, <http://www.stat.kg/ru/statistics/finansy/>)

2007-2012 döneminde merkezi yönetimden hibeler şeklindeki transferler, yerel yönetimlerin gelirlerinin en büyük kısmını oluşturmaktadır. Yazındaki çalışmalardan da görüldüğü gibi diğer ülkelerde de benzer bir durum söz konusudur (Blöchliger ve Kim, 2016). 2013'ten itibaren mali transferlerin payının azalması gelir vergisi, patent vergisi ve tek vergisinin yerel yönetimlere ayrılan payların yükseltilmesi, ve bazı vergi dışı gelirlerin yerel yönetimlere devredilmesinin sonucudur. Yerel yönetimlerin sadece 13 rayondan 54 köy yeterli özgelirlere sahiptir, dolayısıyla bütün gelirleri yerel bütçelere bırakılması durumunda da yerel yönetimlerin çoğunun bütçesi açığının finansmanı sorunu çıkacaktır (Kurmanbekova, 2010:80). Transferlerden sonraki önemli gelir kalemi vergi gelirleridir.

Seçilmiş yıllarda yerel yönetimlerin gelirlerinin ortalama olarak %37,9'u toplam vergi gelirlerinden oluşmuştur. Vergi gelirlerinin payının 2007-2010 yıllarda artış eğilimi gözlemlenmektedir. İzleyen iki yılda keskin bir azalmanın ardından keskin bir şekilde artış gözlemlenmiştir. Bu değişimler kapsamında yerel yönetimlerin

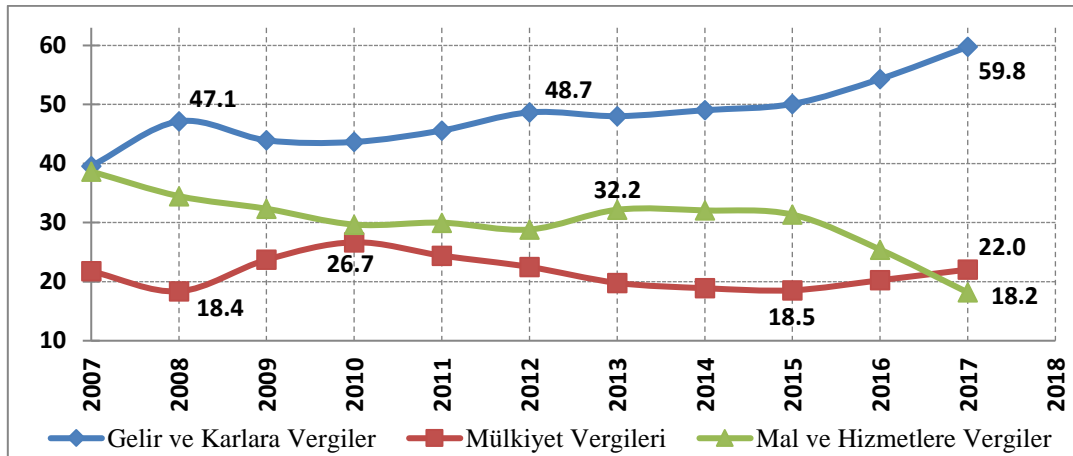
özgelirleri açısından mali özerkliğinin genişlediği söylenebilir. Vergi gelirlerinin payının artışının başlıca nedenleri olarak 2007 ve 2012'deki yerel yönetimlerin reformları, 2010'daki siyasi kriz etkisinden sonra istikrarın sağlanması ve vergi paylaşım oranlarındaki değişimler belirtilebilir. 2017'de de merkezi yönetimden mali transferlerin payının artması mali özerkliklerinin azalma eğiliminin başlangıç göstergesi olabilir. Bununla birlikte belirtilmesi gereken diğer bir husus, vergilendirme yetkisinin yerel yönetimlere devri gerçekleştirilmedi. Son yıllarda yerel yönetimlerin bütçe gelirlerinin önemli kısmını oluşturan vergi gelirlerinin hacimleri Tablo 2.'de sunulmuştur.

Yıl	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam vergi gelirleri	3279	4867	5842	6241	6892	7664	10428	11694	12326	12324	11905
Gelir ve karlara vergiler	1298	2294	2567	2725	3143	3730	5008	5734	6175	6695	7116
Mülkiyet vergileri	713	894	1386	1664	1682	1724	2065	2210	2286	2495	2625
Mal ve hizmetlere vergiler	1268	1678	1889	1851	2067	2210	3355	3750	3864	3135	2164

Tablo 2: Kırgızistan'da Yerel Yönetimlerin Vergi Gelirleri, (mln. som) **Kaynak:** Kırgız Cumhuriyeti Milli İstatistik Komitesi web-sitesi, (erişim tarihi: 12.02.2019, <http://www.stat.kg/ru/statistics/finansy/>)

2007 öncesi dönemde yerel yönetimlerin mali imkanları üst düzey yönetimlerin (rayon ve oblast) ve Maliye Bakanlığının taşra birimlerinin mali kontrolü altındaydı. Yerel yönetimler bütçe planlama aşamasında Maliye Bakanlığından daha çok transfer ve vergileri alma gayretindeydi. Gelirleri rayon ve oblast bütçelerine aktarmada Maliye Bakanlığının taşra birimleri yetkili olan bu sistemde, yerel yönetimlerin vergi dairelerine destek göstererek gelirlerini arttırmalarına teşviki öngörülmemiştir.

Tablo 2'deki verilerden yararlanılarak yerel yönetimlerin vergi gelirlerinin vergi konusuna göre bileşimi yansıtılan Şekil 1.'deki grafik oluşturulmuştur. 2007-2017 döneminde vergi gelirlerinin ortalama olarak %48,2'sini kişisel gelir ve kar üzerinden alınan vergiler; %21,5'ini motorlu taşıtlar ve gayrimenkul kıymetlerden alınan vergiler; %30,3'ünü mal ve hizmet üzerinden alınan dolaylı vergiler oluşturmuştur.

Şekil 1. Kırgızistan'da Yerel Yönetimlerin Vergi Gelirlerinin Vergi Türlerine Göre Yapısının Değişimi: 2000-2017 Dönemi, % **Kaynak:** Kırgız Cumhuriyeti Milli İstatistik Komitesi web-sitesi, (erişim tarihi: 12.02.2019, <http://www.stat.kg/ru/statistics/finansy/>)

Ancak, çok ülkelerde daha istikrarlı kaynak oluşturan, ama arttırılması daha zor ve mobil olmayan matrahlı vergilerin, yani mülkiyet vergilerinin farklı kısımları yerel yönetimlere bırakılmıştır. Bu eğilimin Kırgızistan'da da geçerli olduğunu Tablo 3'ten görebiliriz. Bu durumda vergi oranlarını artırma imkanı olmayan Kırgızistan'daki yerel yönetimlerin mali kaynakları sınırlı kalmaktadır.

Tablo 3.'ün üçüncü satırındaki rakamlar ile gelir türleri itibarıyla ülke çapında tahsil edilen gelirlerin hangi payı yerel yönetimlerin bütçesine tahsil edildiğini ifade etmektedir. Örneğin, 2016 yılında ülke çapında toplam kamu gelirlerin %13,5'i; toplam vergi gelirlerin %13,1'i; vergi dışı gelirlerin %9,2'si ve sermaye ile ilgili işlemlerden gelirlerin %8,3'ü yerel yönetimlerin bütçe gelirleri olarak tahsil edilmiştir. Tablodan da tespit edilebildiği gibi bazı vergilerin %15, %35, %50 ve %100'lük kısmı yerel yönetimlere verilmiştir. Kendilerine kanuni olarak belirlenmiş olan yetkiler çerçevesinde topladıkları gelir türleridir.

Bazı vergi türlerinden yerel yönetimlere verilmiştir payların ne olduğu da bu verilerden görülmektedir. Örneğin, 2017 yılında yerel vergiler olan mülkiyet vergilerinin, bunun dışında paylaşılan vergiler olan tek vergi ve patent vergisinin %100'ü; gelir vergisi ve satış vergisinden gelirlerin %50'si yerel bütçelere tahsil edilmiştir. Tablodaki veriler esas alınarak 2008-2009 yıllarından sonraki dönemde bazı vergi gelirlerinin merkezi bütçeye devredildiği öne sürülebilir. Bu değişimler yeni Vergi Kanunu'nda bazı vergilerin kaldırılması, bazı genel devlet vergilerinden yerel yönetimlere ayrılan pay oranlarının azalması ile ilgilidir.

Yıl	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gelirler	32.2	32.3	27.6	24.6	27	25.1	26.3	27.7	27.2	20.8	13.5	13.7	13.5	13.6
Vergi gelirleri	14.9	14.7	13.8	12.4	13.6	16.2	15.9	13	12	14.3	14.2	14.6	13.1	11.5
Gelir vergisi	35	35	35	29.1	30.8	34.7	34.7	34.6	36.3	50	50	50	50	50
Kurumlar (kar) vergisi	35	35	35	29.2	29.6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tek vergi	-	-	-	-	43	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Patent vergisi	-	-	-	-	50.5	70.7	82.6	83.7	100	100	100	100	100	100
Diğer gelir vergileri	34.3	35	35	40.7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gayrimenkul vergisi	100	100	-	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Toprak vergisi	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Motorlu taşıtlar vergisi	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Satış vergisi	100	100	100	100	-	44	50	50	42.9	50	50	50	50	50
ÖTV	15.6	14.9	13.7	5.8	5.7	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ülke içindeki mallara ÖTV	35	35	35	17.6	18.6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vergi dışı gelirler	22.4	23.3	21.3	14.6	16.8	16.7	12	9.6	9.3	10.7	9.1	7.7	9.2	9.6
Sermaye gelirleri	21.3	99.8	27.6	80.8	37.2	92.1	48.8	60.7	3.6	7.5	2.2	5.9	8.3	15.9

Tablo 3: Kırgızistan'da Yerel Yönetimlerin Gelirlerinin ve Vergi Gelirlerinin Konsolide Bütçenin Gelirleri ve Vergi Gelirleri İçindeki Payı, % (toplam ve vergi türlerine göre) **Kaynak:** K.C. Milli İstatistik Komitesi, (erişim tarihi: 12.02.2019, <http://www.stat.kg/ru/statistics/finansy/>)

2007-2008 yıllarından önceki dönemde bazı vergi türlerinden yerel yönetimlerin bütçesine pay ayrılmıştır. İthal edilen mallardan Özel Tüketim Vergisinin %15'inin; ülke içindeki mallara uygulanan Özel Tüketim Vergisinin %35'inin; kurumlar vergisinin ve gelir üzerinden alınan diğer vergilerinin de %35'inin yerel yönetimlerin bütçelerine tahsil edildiği görülebilir. 2007-2008 yıllarındaki göstergelerdeki farklılıklar geçiş süreci ve vergilendirme sürecindeki gecikmelerden kaynaklanmaktadır.

OECD ülkelerde 2009 yılındaki duruma göre vergi matrahına göre toplam vergi gelirlerinden, tüketim vergi gelirlerinin Japonya'da %26,6 payı; mülkiyet vergi gelirlerinin %98-100 payı artış sırasıyla Yeni Zelanda, Slovak Cumhuriyeti, Estonya, Polonya, Slovenya'da; gelir ve kardan alınan vergilerin Estonya, Finlandiya ve İsveç'te sırasıyla %60,7; %62,6 ve 100% payı yerel yönetimlere bırakılmıştır.

6 Sonuç

Kırgızistan'da yerel yönetimlerin vergilendirme yetkileri Anayasada öngörülmüşse de alt düzeydeki hukuk kaynaklarında merkezi yönetimin kararlarına bağlı kalmaktadır. Ülke çapında alındığında yerel yönetimlerin vergilendirme yetkileri açısından mali özerkliğinin düzeyi yetersizdir, ve merkezi bütçeden transferlerden büyük ölçüde bağımlı kalmaktadır. Yerel düzeyde vergilerin yönetiminde köy ve rayon düzeyindeki şehirlerin yetkileri rayon(ilçe) ve oblast(il) düzeyindeki şehirlerin yönetimine göre daha sınırlıdır. Çünkü rayon ve şehirlerin idareleri yerel düzeydeki bakanlık ve vergi dairelerinin yöneticilerinin atanması ve işten alınması konusunda yetkilere sahiptir. Kırgızistan'da yerel vergilerin sayısı ve oranlarının sınırları düzenli olarak kabul edilebilir, fakat etkinliği minimum düzeydedir. Yerel vergi sistemi etkinsizdir, çünkü daha istikrarlı ve daha kolay elde edilebilir gelir kaynağını oluşturan merkezi bütçeden transferlerin hacmi azalacağından dolayı, yerel yönetimlerin potansiyellerini kullanarak vergi gelirlerini önemli ölçüde arttırmalarına teşvik edilmemiştir.

Vergi matrahı tüm vergilerde merkezi yönetim tarafından belirlenmektedir. Sadece yerel meclislerin kararı ile bölgesel katsayı değiştirilerek toprak vergisinin matrahı dolaylı şekilde değiştirilebilir. VK'da toprak vergisinin oranının toprağın kalitesine göre en fazla 3 katına artırma yetkisi yerel meclislere tanınmıştır. Ancak azaltma yetkisine sahip değildir. Yerel yönetimler mücbir durumlarda mükelleflere vergi nusfiyeti sağlamaya yetkilidir. Ancak iktisadi düzenleme amacıyla vergi indirimleri ve muafiyeti sağlama yetkisine sahip değildir.

Yerel yönetimlerin vergilendirme konusundaki diğer bir önemli sorun vergi yönetimiyle ilgilidir. Yerel yönetimlerin kendi sınırlarında toplanmış olan vergi gelirleri ile ilgili ayrıntılı bilgiye ulaşma ve vergi yönetiminin etkinleştirilmesinde katılma hakkı tanınmamıştır. 2007-2008 yıllarında uygulanan pilot projede yerel ve paylaşılan vergilerin yönetiminde tüm yetkilerin yerel yönetimlere devredilmesi gerçekleştirilmiştir. Bu proje sonucunda yerel yönetimlerin özgelirlerinin arttığı, ancak tüm harcamalarını finanse etmeye yetmeyeceği belirlenmiştir. Dolayısıyla gelecek reformlarda bu yetkilerin yerel yönetimlere devri söz konusudur. Hukuki çerçeveye göre yerel yönetimlerin vergilendirme yetkisi yok denilebilecek kadar dar sınırlar içinde yer almıştır. Ancak, bu yetkinin yerel yönetimlere devredilmesi daha erkendir.

Son yıllarda paylaşılan vergi gelirlerinin payının artma, ve tam yerel vergilerin payının azalma eğilimi gözlemlenmektedir. 2009 yılında yeni Vergi Kanununun yürürlüğe girmesi ile yerel vergilerin sayısının 8'den 2'ye indirilmesi bunun nedeni olarak nitelendirilebilir. Paylaşılan vergilerden yerel yönetimlere bırakılan pay oranının son yıllarda şehirler için arttığı, ancak köy bütçeleri için azalmıştır. Sonuçta, bu açıdan köy yönetimlerinin vergi gelirlerini toplama yetkileri son yıllarda daralmıştır.

Vergilendirme yetkisinin yerel yönetimlere devredilmesinin esas amacı, yerel yönetimlerin özgelir kaynağının artırılması ile yerel yönetimlerin mali özerkliğinin genişletilmesidir. Dolayısıyla, Kırgızistan'da 2000-2010 döneminde vergi gelirlerinin toplam gelirlerinin % 35,2-41,8 arasında olması merkezi yönetime bağımlılığını göstermektedir. Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarından dolayı vergilendirmede tam yetkilerin verilmesi yine de çoğu yerel yönetimlerin bütçelerinin açık vereceği söz konusudur. Dolayısıyla, optimum noktaya doğru vergilendirme yetkisinin yerel yönetimlere devredilmesi gerekir. Ancak, bu yolun izlenmesinde yerel düzeyde yolsuzluk, kalifiye uzmanlar ve denetimle ilgili muhtemel sorunların göz önünde tutulması gerekir.

Merkezi ve yerel yönetimlerin vergi gelirleri arasındaki paylaşım bakıldığında 2007 yılından sonra yerel yönetimlerin vergi gelirlerinin toplam vergi gelirlerindeki payının artış eğilimi gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, yerel yönetimlerin merkezi yönetime göre vergilendirme yetkisinin arttığı söylenebilir.

Vergilendirme yetkisinin belirlenmesinde yerel yönetimlerin gelir potansiyelinin ölçülmesinde bölgeler için sosyo-ekonomik göstergelerin geliştirilmemiş olması yerel yönetimlere mali özerkliğin tanınmasında sorunlar yaratmaktadır. Kırgızistan'da yerel yönetimlerin vergilendirme yetkilerinin dar ve sınırlandırılmış olmasının siyasi, idari, sosyal ve iktisadi nedenleri olduğu söz konusudur. Ancak, bu nedenlerin araştırılması başka bir araştırmanın amacı olabilir.

Kaynakça

- Abazov, R. (1999). Economic migration in post-Soviet Central Asia: the case of Kyrgyzstan. *Post-Communist Economies*, 11(2), 237-252.
- Akai, N. (2013), "The role of decentralization indicators in empirical research", in Kim, J., J. Lotz and H. Blöchliger (eds.), *Measuring Fiscal Decentralization: Concepts and Policies*, OECD Publishing, Paris
- Alibegović, D. J., Hodžić, S., & Bečić, E. (2018). Limited Fiscal Autonomy of Croatian Large Cities. *Lex Localis-Journal of Local Self-Government*, 16(1).
- Aşirov, B. (2011) Prezhdvremenno peredavav' funktsii po administrirovaniyu mestnykh nalogov mestnym vlastyam, (10.04.2019, <http://dpi.kg/ru/press-room/news/full/292.html>)
- Bartolini, D., Stossberg, S., & Blöchliger, H. (2016). *Fiscal Decentralisation and Regional Disparities* (No. 1330). OECD Publishing
- Bird, R. M. (2010). *Subnational Taxation in Developing Countries: a Review of the Literature*. The World Bank, Policy Research Working Paper 5450, 41 pp.
- Blöchliger, H. and O. Akgun (2018), "Fiscal decentralization and economic growth", in Kim, J. and S. Dougherty (eds.), *Fiscal Decentralisation and Inclusive Growth*, OECD Publishing, Paris
- Blöchliger, H., and Nettley, M. (2015). Sub-central Tax Autonomy: 2011 Update, *OECD Working Papers on Fiscal Federalism*, No. 20, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5js4t79sbshd-en>
- Boetti, L., Piacenza, M., & Turati, G. (2012). Decentralization and local governments' performance: how does fiscal autonomy affect spending efficiency?. *FinanzArchiv: Public Finance Analysis*, 68(3), 269-302.
- Borge, L. (2013), "Taxonomy of grants and local taxes: The Norwegian case", in Kim, J., J. Lotz and H. Blöchliger (eds.), *Measuring Fiscal Decentralisation: Concepts and Policies*, OECD Publishing, Paris
- Brennan, G., & Buchanan, J. (1979). The logic of tax limits: alternative constitutional constraints on the power to tax. *National Tax Journal*, 32(2), 11-22.
- Brunori, D. (2007). *Local tax policy: A federalist perspective*. 2nd edition, The Urban Institute.
- Çetinkaya, Ö., & Demirbaş, T. (2010). Belediye Gelirlerinin Analizi ve Mali Özerklik Açısından Değerlendirilmesi. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (53), 1-18.
- Çımat, A. (1996). Vergilendirme Yetkisi ve Bu Yetkinin Demokrasi ile İlişkisi, *Mali Çözüm Dergisi*, 35, 59-63
- Dabla-Norris, E. (2006). The challenge of fiscal decentralisation in transition countries. *Comparative Economic Studies*, 48(1), 100-131.
- Ebel, R. D., & Yilmaz, S. (2002). On the measurement and impact of fiscal decentralization. The World Bank.
- Feld, L. P., Kirchgässner, G., & Schaltegger, C. A. (2010). Decentralized taxation and the size of government: evidence from Swiss state and local governments. *Southern Economic Journal*, 77(1), 27-48.

- Flowers, M. R. (1988). Shared tax sources in a Leviathan model of federalism. *Public Finance Quarterly*, 16(1), 67-77.
- Gradval, S. Dobresova, N., İsmailova, A., Narusbayeva, U. (2011). *Poslaniye praktikov politikam: chto nuzhno menyat' v sisteme MSU, chtoby uluchshit' kachestvo zhizni* ?Development Policy Institute, Norwegian Institute of International Affairs, Bişkek, 20 s.
- Groenendijk, N. (2011). Federalism, fiscal autonomy and democratic legitimacy in Europe: Towards tax sharing arrangements. *L'Europe en Formation*, (1), 3-19.
- İnan, M., & Ekici, M. S. (2010). Yeni Anayasa Tasarısında Vergilendirme Yetkisi ve Yerel Yönetimler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 300-314.
- Karasartova, R. (2011). Nalogi za pol'zovaniye nedrami zemli dolzhny v 100 % vide postupat' v gosbyudzheth, 9 Kasım 2011, (erişim tarihi: 10.12.2011, <http://www.singlenews.ru/news/598529/>)
- Kasenov, U. (2017). Post-Soviet modernization in Central Asia: realities and prospects. In *Central Asia: Challenges of Independence* (pp. 28-53). Routledge.
- Kim, J. (2018), "Fiscal decentralisation and inclusive growth: An overview", in Kim, J. and S. Dougherty (eds.), *Fiscal Decentralisation and Inclusive Growth*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264302488-3-en>.
- Kurmanbekova, R.(2010). Finansovaya detsentralizatsiya i novyye printsipy mezhbyudzhethnykh otnosheni v Kyrgyzskoy Respublike, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı: 23, ss.77-82 ,
- Liberati, P., & Sacchi, A. (2013). Tax decentralization and local government size. *Public Choice*, 157(1-2), 183-205.
- Longobardi, E. (2013), "From transfers to tax "co-occupation": The Italian reform of intergovernmental finance", in Kim, J., J. Lotz and H. Blöchliger (eds.), *Measuring Fiscal Decentralisation: Concepts and Policies*, OECD Publishing, Paris
- Makarenko, L. (2006). *Zakonomernosti i Osobennosti Razvitiya Nalogovoy Sistemy v Perekhodnyy Period*. Kırgız-Rus Slav Üniversitesi Yayınları, Bişkek, 42 s.
- Musgrave, R. A. (1959). *The Theory of Public Finance*. New York: McGrawHill.
- Nacar, B. (2005). Yerel Vergi Düzeni: Kuramsal Temelleri ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Değerlendirme. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (47), 157-178.
- Dobretsova, N., İsmailov, A., ve Narusbayeva, U. (2011). Zemlya, voda, kadry, byudzheth: vozmozhnosti i potrebnosti organov MCV, Development Policy Institute, Organization for Security and Co-operation in Europe, Bishkek, 48 s. (<https://www.osce.org/ru/bishkek/75321?download=true>)
- Oates, W. E. (1972). *Fiscal federalism*. NY: Harcourt Brace Jovanovich.
- Oates, W. E. (2008). On the evolution of fiscal federalism: Theory and institutions. *National Tax Journal*, 61(2), 313-334.
- OECD (1999), *Taxing Powers of State and Local Government*, OECD Tax Policy Studies, No. 1, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264174030-en>.
- Özdemir, A. R. (2005). Desentralizasyon Kamu Sektöründeki Hantallaşmayı Önler mi? Bir OECD Panel Verileri Regresyon Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 117-138
- Prud'Homme, R. (1995). The dangers of decentralization. *The World Bank Research Observer*, 10(2), 201-220.
- Scrieci, S. Ş., & Stringer, L. C. (2008). The transformation of post-communist societies in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union: an economic and ecological sustainability perspective. *European Environment*, 18(3), 168-185.
- Sertes, S. (2011). Yerel Yönetim Reformu Kapsamında Yerel Yönetimlerin İdari Özerkliği Nasıl Tartışılmalı?. *Politikanotu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*
- Shadbegian, R. J. (1999). Fiscal federalism, collusion, and government size: evidence from the states. *Public Finance Review*, 27(3), 262-281.
- Tanzi, V. (1995). Fiscal federalism and decentralization: A review of some efficiency and macroeconomic aspects (pp. 295-316). Washington^ eD. CDC: World Bank.
- Tavşancı, A. (2004). Türkiye'de Yerel İdarelerin Vergilendirme Yetkisi ve 1982 Anayasası. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1).
- Ter-Minassian, M. T. (1997). *Decentralization and macroeconomic management* (No. 97-155). International Monetary Fund.

- Tiebout, C. M. (1961). An economic theory of fiscal decentralization. In *Public finances: Needs, sources, and utilization* (pp. 79-96). Princeton University Press.
- Tortop, N. (1993). Güçlü mahalli idare anlayışının gelişmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 2(2), 3-10.
- Türkoğlu, İ. (2009). Yerel yönetimlerde mali reform arayışları: Türkiye'de belediyelerde mali özerklik ve belediye başkanlarının mali özerklik algılaması. T.C. Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, Yayın No:2009/389
- Ulusoy, A., & Akdemir, T. (2009). Yerel yönetimler ve mali özerklik: Türkiye ve OECD ülkelerinin karşılaştırmalı analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 259-287.
- UNDP (United Nations Development Programme) (2013). National Human Development Report in Kyrgyzstan 2012. Human Development as the Focus of Local Self-Government: Here and Now!, Bishkek
- Yüce, M. (2004). Kırgız Cumhuriyeti Vergi Sisteminin Genel Yapısı ve Değerlendirilmesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49), 911-940
- Zengin, E., Başkurt, M., & Es, M. (2014). Yerel yönetimler ve yerel kalkınma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 95-124.